

Економіка окремих галузей промисловості

УДК 631.115.1:631.1.016:338.432(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16916799>

Механізм кластерної реструктуризації фермерських господарств в умовах структурної трансформації аграрного сектору України

Яловега Людмила Василівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,

Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-5351-545X>

Поповиченко Анатолій Сергійович,

здобувач, Полтавський державний аграрний університет,

м. Полтава, Україна, <https://orcid.org/0009-0005-7269-9281>

Прийнято: 07.08.2025 | Опубліковано: 21.08.2025

Анотація. З огляду на посилення структурних диспропорцій в аграрному секторі України, спричинених наслідками повномасштабної війни, порушенням логістичних ланцюгів та зміною конфігурації глобальних аграрних ринків, постає нагальна потреба у переосмисленні стратегій розвитку фермерських господарств. В умовах зростаючої невизначеності та викликів зовнішнього середовища кластерна модель функціонування агровиробництва розглядається як дієвий інструмент реструктуризації, здатний забезпечити інтеграцію фермерських господарств у виробничо-логістичні, інноваційні та інституційно взаємопов'язані платформи. *Метою дослідження* є обґрунтування механізму кластерної реструктуризації фермерських господарств як засобу формування нової моделі аграрного виробництва, що

ґрунтується на кооперативних принципах, інституційній сталій взаємодії, синергії економічних інтересів та інноваційній динаміці. **Методологічною основою** слугують положення інституціональної економіки, концепції територіального кластерного розвитку, а також сучасні підходи до стратегічного управління аграрними системами в умовах інноваційного середовища. Виявлено ключові внутрішні та зовнішні чинники трансформаційних зрушень у фермерському сегменті, які зумовлюють необхідність впровадження нових форматів міжгосподарської взаємодії. Сформульовано принципи побудови агропродовольчих кластерів, з-поміж яких: добровільність участі суб'єктів, прозорість розподілу функціональних обов'язків і результатів діяльності, орієнтація на цифровізацію управлінських процесів. Запропонована структурно-логічна модель механізму кластерної реструктуризації охоплює такі етапи: ініціювання коопераційної взаємодії, формування координаційного ядра кластеру, проектування виробничо-логістичних ланцюгів, залучення фінансових, науково-освітніх та інституційних партнерів, розроблення довгострокової стратегії розвитку. Водночас ідентифіковано низку системних бар'єрів реалізації кластерного підходу, зокрема: недостатній рівень довіри між потенційними учасниками, відсутність ефективного інституційного супроводу та низький рівень інтеграції освітньо-наукових структур у кластерні ініціативи. **Висновки.** Запропонований механізм кластерної реструктуризації формує концептуальні засади інноваційної модернізації аграрного сектору в умовах післявоєнної відбудови, сприяє активізації економічного розвитку сільських територій, розширенню доступу малих виробників до ринкової інфраструктури, фінансових інструментів та технологічних рішень.

Ключові слова: кластерна реструктуризація, фермерські господарства, аграрний сектор, кооперація, післявоєнна трансформація, кластерний механізм, інновації, аграрне підприємництво, інтеграція, сталий розвиток.

The Mechanism of Cluster Restructuring of Farms under the Structural Transformation of Ukraine's Agricultural Sector

Liudmyla Yaloveha,

PhD in Economics, Associate Professor,
Department of Accounting and Taxation, Poltava State Agrarian University,
Poltava, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5351-545X>

Anatolii Popovychenko,

PhD Candidate, Poltava State Agrarian University,
Poltava, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-7269-9281>

Abstract. The aggravation of structural imbalances in Ukraine's agricultural sector, driven by the consequences of full-scale war, disruptions in logistics chains, and shifts in global market configurations, necessitates a reassessment of farm development trajectories. Within this context, the cluster model emerges as a strategically oriented mechanism for restructuring, facilitating the integration of farms into unified production, logistics, and innovation platforms. **The purpose of this study** is to substantiate the mechanism of cluster-based restructuring of farms as a foundation for a new model of agricultural production, grounded in cooperative principles, institutionally sustainable interactions, and innovation-driven development. **The methodological framework** draws upon the concepts of institutional economics, the territorial cluster development model, and contemporary approaches to managing agricultural systems within an open innovation environment. The research identifies a comprehensive set of external and internal factors influencing transformational changes within the farming sector. Key principles for the formation of next-generation clusters are articulated, including voluntary participation, transparency in the allocation of roles and outcomes, a focus on innovation, and the adoption of digital management tools. A conceptual graphical

model of the proposed cluster restructuring mechanism is presented, encompassing the following structural-logical stages: initiation of inter-farm collaboration, identification of a coordinating core, design of production and logistics chains, engagement of financial and institutional partners, and formulation of long-term development strategies. Particular attention is devoted to systemic barriers that hinder the implementation of the cluster approach, notably land fragmentation, low levels of trust among stakeholders, insufficient institutional support, and the inadequate integration of scientific and educational institutions into agro-cluster initiatives. **Conclusions.** The proposed mechanism for cluster restructuring provides a strategic framework for the innovative modernization of Ukraine's agricultural sector in the context of post-war recovery. Its application fosters rural economic revitalization, promotes ecosystem-based entrepreneurship, and enhances access for small-scale producers to markets, financial instruments, and technological innovations. Further research should focus on developing performance metrics for agricultural clusters, adapting public-private partnership models to cluster formats, and advancing digital solutions for managing integrated agricultural structures.

Keywords: cluster restructuring, farming enterprises, agricultural sector, cooperation, post-war transformation, cluster mechanism, innovations, agrarian entrepreneurship, integration, sustainable development.

Постановка проблеми. Сучасний аграрний сектор України перебуває у фазі глибокої структурної трансформації, зумовленої деструктивним впливом воєнних дій, дестабілізацією внутрішнього аграрного ринку, посиленням кліматичних ризиків, а також докорінною зміною архітектури глобального агропродовольчого простору. В умовах багатовекторних трансформацій загострюється проблема ресурсної, організаційної та інституційної вразливості фермерських господарств, які, попри їхню стратегічну функцію у забезпеченні національної продовольчої безпеки, підтриманні соціально-економічної стабільності сільських територій та забезпеченні структурної

диверсифікації аграрного виробництва, фактично залишаються виключеними з вертикально інтегрованих ланцюгів створення доданої вартості. Така структурна ізоляція суттєво обмежує їх доступ до ресурсів, сучасних технологій та ринкових переваг, що вочевидь, знижує їхню стійкість до зовнішніх загроз та уповільнює інтеграцію у конкурентне ринкове середовище. У цьому контексті кластерна реструктуризація розглядається як інноваційний організаційно-економічний інструмент, що уможливорює консолідацію виробничих, переробних, збутових, інтелектуальних і фінансових ресурсів, активізацію горизонтальних взаємозв'язків, підвищення конкурентоспроможності та стійкості малих суб'єктів агробізнесу. Водночас практичне впровадження кластерного підходу у сфері трансформації фермерських господарств зіштовхується з низкою обмежувальних факторів, з-поміж яких: відсутність чітко структурованого механізму кластеризації, фрагментарність нормативно-правового регулювання, інституційна слабкість дорядчого супроводу агрокластерних ініціатив та інші. Сукупність цих чинників знижує ефективність реалізації кластерної моделі та перешкоджає розкриттю її повного потенціалу в контексті поствоєнного відновлення національного сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика реструктуризації фермерських господарств у контексті кластерного розвитку аграрного сектору набуває дедалі більшої актуальності, що зумовлено потребою в пошуку ефективних організаційно-економічних моделей агровиробництва, здатних забезпечити економічну життєздатність малих товаровиробників і сприяти сталому розвитку сільських територій. У сучасному науковому дискурсі кластерна модель розглядається як інноваційний інструмент регіонального розвитку, що інтегрує підприємства, науково-дослідні установи, заклади вищої освіти та громадські ініціативи задля досягнення синергетичного ефекту, підвищення конкурентоспроможності та посилення інтеграційних процесів у межах

територіальних економічних систем (М. Портер [3], Б. Лінн, Л. Сміт). Провідні українські дослідники (В. Микитюк, М. Кропивко, Л. Ринейська [13] та інші) акцентують увагу на потенціалі кластеризації як чинника зниження трансакційних витрат, активізації коопераційних зв'язків, формування горизонтальної інтеграції та стимулювання інноваційної активності у сільському господарстві. Зокрема, у публікації І. Беженар і О. Грищенко [4] проаналізовано трансформаційні тенденції у фермерському секторі України, підкреслено необхідність пошуку нових моделей об'єднання дрібних виробників для подолання структурних диспропорцій. У праці І. Гузенка та К. Єфімчука [6] узагальнено досвід ЄС у кластерному розвитку та здійснено оцінку можливостей його імплементації в умовах українського агросектору. Разом із тим, у науковій праці Ю. Лопатинського [10] особливу увагу приділено потребі формування дієвих інституційних практик, які сприятимуть підвищенню рівня продовольчої безпеки на основі зміцнення позицій малих і середніх господарств. Водночас низка авторів (Ю. Лупенко [11], Т. Власенко, Н. Рябчун) наголошують на існуванні бар'єрів кластерного розвитку, з-поміж яких виокремлюються інституційна нестабільність, дефіцит соціального капіталу, низький рівень довіри між потенційними учасниками кластерів, а також відсутність ефективних механізмів управління. Теоретико-прикладні засади організаційно-економічного розвитку фермерства широко висвітлено у працях А. Андрійчука, М. Маліка [12], П. Макаренка, О. Шпичака та П. Саблука, які охоплюють питання аграрної політики, державної підтримки та інтеграції малого агробізнесу в ринкове середовище. Зокрема, М. Малік [12] розглядає фермерські господарства як інституціональний стабілізатор сільського розвитку, обґрунтовуючи необхідність їх реструктуризації з урахуванням змін аграрного середовища. Інноваційні підходи до формування аграрних кооперативів і розвитку обслуговуючих кооперативів у межах кластерної структури системно проаналізовано у дослідженнях О. Леги та співавторів [9]. Аспекти ефективності функціонування фермерських

господарств в умовах обмеженого доступу до фінансових ресурсів, цінового диспаритету, нестабільності каналів збуту та слабкої коопераційної взаємодії висвітлено у працях Л. Гнатишин [5], І. Яців, К. Репіної та Н. Дудник. У праці Н. Канцедал та співавторів [7] розкрито вплив воєнної агресії на глобальні фінансові процеси, що опосередковано підсилює потребу у внутрішній стійкості фермерських господарств, зокрема шляхом їх кластеризації. У зарубіжній науковій літературі активно розробляються концепції «smart clustering» і «sustainable clusters», які поєднують цифрову трансформацію, екологічні стандарти та інклюзивний розвиток сільських територій (E. Malecki [1] та R. Camagni). Особливу увагу приділено категорії «cluster governance», яка розглядається як ключова передумова ефективної реструктуризації, де вирішальне значення мають функціонування локальних лідерських структур, прозорість управлінських процесів і рівень довіри між учасниками. Водночас, незважаючи на наявне теоретичне підґрунтя, більшість досліджень зосереджені на аналізі регіональних або галузевих аспектів кластерного розвитку, залишаючи поза увагою питання структурної трансформації фермерських господарств у межах загальносистемної реструктуризації аграрного сектору в умовах війни та посткризової відбудови.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна наукова література, присвячена питанням реформування аграрного сектору та розвитку кластерних моделей, демонструє недостатній рівень опрацювання саме механізму кластерної реструктуризації фермерських господарств як системного інструменту структурної перебудови аграрного виробництва. Наявні дослідження переважно концентруються на загальних підходах до кластеризації або на аналізі проблем функціонування фермерських господарств поза контекстом кластерного розвитку, що унеможливорює формування інтегрованої концепції реструктуризації малих агровиробників у період післявоєнної трансформації економіки. Водночас у науковому полі практично відсутні теоретично обґрунтовані моделі, які б пояснювали

взаємозв'язок між структурними трансформаціями фермерського сегменту та зростанням його адаптаційного потенціалу в умовах воєнних викликів, інституційної нестабільності та зміни ринкових кон'юнктур. Водночас вимагає подальшого наукового осмислення вплив кластеризації на регіональний розвиток, зокрема в контексті збереження соціальної структури сільських територій, підвищення якості життя населення та забезпечення національної продовольчої безпеки. Відсутність системного бачення цих процесів зумовлює необхідність розроблення комплексного механізму кластерної реструктуризації фермерських господарств як стратегічної відповіді на виклики інноваційного розвитку аграрного сектору України.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є наукове обґрунтування та розроблення механізму кластерної реструктуризації фермерських господарств як стратегічного інструменту трансформації аграрного виробництва в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення. Акцент зроблено на формуванні концептуальної моделі інтеграції фермерських господарств у кластери сталого розвитку, що здатні підвищити їх економічну стійкість, адаптивність до зовнішніх ризиків і конкурентоспроможність на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході повномасштабної війни, поглиблення структурних деформацій аграрного ринку та обмеженої доступності ключових ресурсів для діяльності фермерських господарств особливої ваги набуває питання їх реструктуризації. Такий процес розглядається як необхідна умова забезпечення життєздатності агропродовольчої системи, відновлення економічної ефективності малого виробника й досягнення сталості соціально-економічного розвитку сільських територій. У цьому контексті кластерний підхід до розвитку фермерського сектору виступає дієвим інструментом структурного оновлення, що відкриває можливості для переходу до інтегрованої, інноваційно-адаптивної та соціально орієнтованої моделі агровиробництва. Кластери сприяють

формуванню горизонтальних і вертикальних коопераційних зв'язків, розбудові єдиного логістично-виробничого ланцюга, стандартизації продукції та посиленню ринкових позицій фермерських господарств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Ключовим інструментом кластерного оновлення виступають обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи (далі – СОК), які функціонують як базові інститути кластерної взаємодії, забезпечуючи координацію, інтеграцію ресурсів і підвищення ефективності діяльності фермерських господарств. Результати наукових досліджень свідчать, що кооперативи, які діють за обслуговуючим принципом, надають виробникам широкий спектр послуг – від забезпечення ресурсами й технологічного супроводу до збирання, зберігання, первинної переробки, стандартизації та реалізації продукції [9]. У цьому контексті обслуговуючий кооператив постає не лише як логістично-збутовий центр, а й як інституційна платформа для об'єднання індивідуальних виробників в єдиний агропродовольчий простір.

Кластерна реструктуризація виконує не лише економічну, а й соціальну функцію, сприяючи відновленню суб'єктності малих товаровиробників, підвищенню їхньої участі в розробленні локальних агропродовольчих політик, зміцненню здатності до самостійного управління ризиками. Це набуває особливої актуальності в умовах концентрації землі та логістичної інфраструктури у власності великих корпоративних структур, що істотно обмежує доступ фермерів до ресурсів і знижує їхній вплив на ринок [14]. Натомість впровадження кластерної моделі забезпечує ефективніше управління виробничими та інфраструктурними ресурсами, підвищення рівня фінансової дисципліни. Створення єдиної обліково-аналітичної системи на рівні кооперативу дозволяє впроваджувати управлінський облік, орієнтований на досягнення цілей сталого розвитку, оптимізує фінансові потоки, сприяє формуванню довіри між учасниками та підвищує якість управлінських рішень. Ураховуючи некомерційний характер діяльності СОК, особлива увага

акцентується на питаннях забезпечення економічної участі всіх членів, прозорості в ухваленні рішень та автономності управлінських структур.

Кластерна модель відкриває можливості для масштабування інновацій, створення регіональних брендів, розвитку соціального капіталу сільських громад та досягнення збалансованого територіального зростання [8]. У контексті воєнних викликів вона слугує механізмом збереження виробничої цілісності, концентрації внутрішніх ресурсів та адаптації до радикальних змін ринкової й інфраструктурної екосистеми. Механізм реструктуризації фермерських господарств у межах кластерної моделі передбачає формування інтегрованої системи організаційно-економічних, інституційних, управлінських та інфраструктурних інструментів, спрямованих на підвищення інноваційної активності, адаптивного потенціалу й конкурентоспроможності фермерського сектора аграрного виробництва. Архітектура механізму ґрунтується на принципі функціональної еволюції – поступового переходу від автономної моделі господарювання до багаторівневої системи кластерного управління, де основні функції (логістичні, збутові, аналітичні, маркетингові) делегуються надгосподарським структурам, з-поміж яких і СОК. Формування інституційного підґрунтя кластерної моделі включає кілька взаємопов'язаних рівнів, кожен із яких виконує специфічну роль у забезпеченні цілісності та ефективності функціонування агропродовольчого кластеру, рис. 1.

Базову ланку агропродовольчого кластеру становлять фермерські господарства, які функціонують як первинні виробники сільськогосподарської сировини та водночас як провайдери технологічних інновацій. Наступний рівень кластерної ієрархії формують вертикально інтегровані суб'єкти – СОК, переробні підприємства, логістичні оператори, дистриб'юторські мережі, які забезпечують ефективність трансформації та просування продукції до кінцевого споживача, оптимізуючи вартісні та часові параметри ланцюгів постачання. Горизонтальний вимір представлений, дорадчими структурами, науково-освітніми інституціями, що сприяють поширенню знань, підвищенню

управлінських та виробничих компетенцій, формуванню колективного інтелекту та забезпеченню ефектів синергії.

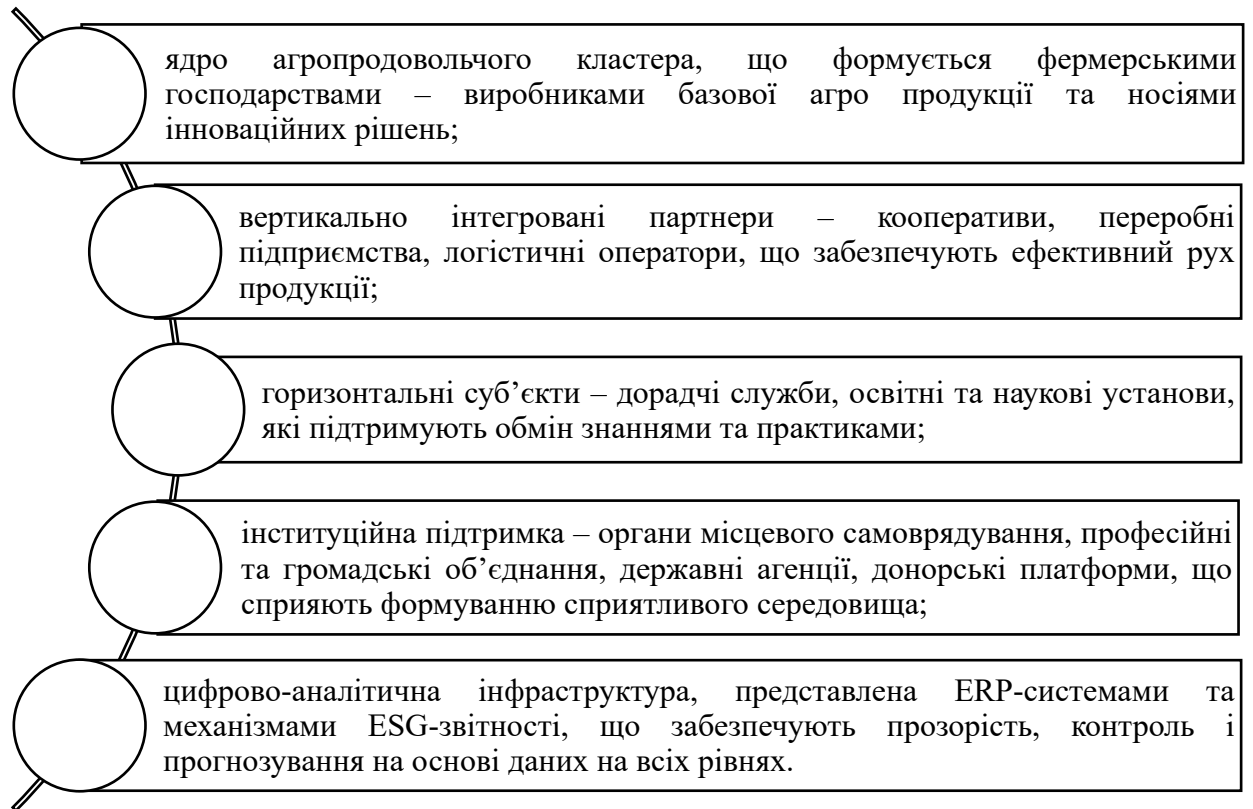

Рис. 1. Рівні інституційної структури агропродовольчого кластеру

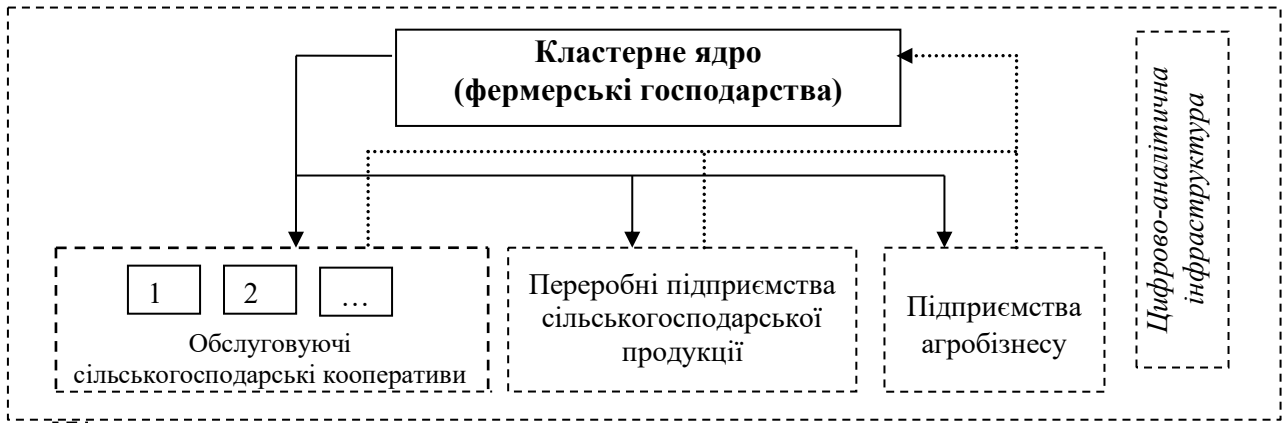
*Джерело: узагальнено авторами

Інституційне середовище формують органи місцевого самоврядування, галузеві асоціації, донорські й інвестиційні платформи, які виконують функції зовнішньої підтримки кластерної взаємодії та забезпечують умови для реалізації стратегічного потенціалу кооперативного сектора. Завершує архітектоніку кластерної структури цифрово-аналітична інфраструктура, інтегрована на основі ERP-систем та ESG-інструментарію. Вона виконує функції моніторингу, прозорого управління ресурсними потоками, системного аналізу та прийняття обґрунтованих управлінських рішень [8]. Ефективність функціонування кластерного механізму значною мірою визначається реалізацією принципів гнучкості та техно-соціальної інклюзивності, що

зумовлює потребу в інтеграції державних і недержавних інституцій у створення цільової інвестиційної екосистеми – через аграрні спеціалізовані платформи, стимулюючі фінансові інструменти та грантові програми. Ключовою передумовою ефективної діяльності СОК як основи кластерної реструктуризації є наявність адекватного нормативно-правового регулювання. Законодавче забезпечення має передбачати спрощення процедур створення кооперативів, адаптацію податкового режиму до специфіки їх некомерційної природи, встановлення прозорих стандартів фінансової звітності та інституційні гарантії для залучення інвестиційного капіталу [9]. Особливої уваги потребує вдосконалення облікової політики СОК, яка має відповідати принципам автономності, добровільної участі та економічної взаємодії членів та сприяти побудові ефективної системи стратегічного управлінського обліку, зорієнтованої на підтримку прийняття рішень, прогнозування та оцінювання результативності їх діяльності. Водночас узгодження облікової інфраструктури СОК із загальною обліковою екосистемою агропродовольчого кластеру постає як критичний чинник підвищення управлінської ефективності інтегрованих агроформувань. Системна уніфікація облікових процесів забезпечує можливість агрегованого аналізу даних, виявлення ефектів масштабу, формування єдиної системи фінансового управління, орієнтованої на підвищення соціально-економічної стійкості сільських територій. Авторське бачення моделі інституційної структури агропродовольчого кластеру наведено на рис. 2.

Відтак кластерний підхід виступає дієвим інструментом посилення економічного потенціалу сільських територій шляхом системного оновлення інфраструктури, мобілізації внутрішніх ресурсів зростання та підвищення суспільної значущості фермерської праці. Мотиваційний інструментарій залучення суб'єктів до кластерних об'єднань виходить за межі виключно економічної вигоди, охоплюючи доступ до ринкової, освітньої та технологічної інфраструктури.

Розподіл функціональних вигод у кластерному середовищі	
для фермерських господарств	для зовнішніх учасників кластеру
Науково-дослідні установи, дорадчі служби та ЗВО	
доступ до інноваційних технологій та наукових розробок; консалтингова підтримка; підвищення професійної компетентності персоналу; зміцнення позицій на ринку; залучення державної та грантової підтримки.	апробація наукових досліджень; формування навчального контенту на основі практичних кейсів; база для проходження практики, стажувань та польових досліджень; інституційне посилення ролі ЗВО та НДУ.
Аграрні асоціації	
інституційний захист та представництво інтересів; доступ до інформації про ринки і програми підтримки; ринкова консолідація.	зміцнення легітимності організації; розширення експертного потенціалу; посилення ролі асоціації як координатора кластерних процесів.
Фінансові установи	
спрощений доступ до фінансових ресурсів; та гнучкі умови фінансування; участь у програмах пільгового кредитування.	зменшення ризиків і підвищення довіри до позичальника; масштабування клієнтської бази; участь у соціально значущих проєктах і сталому розвитку.
Лабораторії	
зменшення виробничих ризиків; підтвердження якості продукції; надання консультаційних послуг.	розширення ринку послуг; підвищення репутації та партнерства з державними й міжнародними структурами; масштабування клієнтської бази;
Підприємства гуртової та роздрібної торгівлі	
розширення каналів збуту продукції; скорочення ланцюгів постачання; покращення маркетингу та позиціонування продукції.	постачання якісної продукції; розширення асортименту продукції; формування іміджу соціально відповідального бізнесу.

Рис. 2. Модель інституційної структури агропродовольчого кластера

*Джерело: власна розробка авторів на основі [8, 12, 4]

Це, насамперед, сприяє зростанню адаптивності аграрних виробників до динамічних трансформацій аграрного середовища та посилює їхню здатність

до стабільного функціонування в умовах високої динамічності ринкового середовища. Разом із тим, практична реалізація кластерної моделі супроводжується низкою системних викликів, з-поміж яких: інституційна вразливість фермерських господарств, дефіцит взаємної довіри, недосконалість нормативно-правового поля, обмеженість фінансових інструментів, ризик надмірного впливу окремих суб'єктів, а також недостатній рівень маркетингової та цифрової спроможності.

Для подолання наявних бар'єрів необхідним є впровадження послідовної державної та регіональної політики, орієнтованої на підтримку процесів кластеризації, створення ефективної системи моніторингу та оцінювання результативності кластерних ініціатив, розвиток центрів аграрної експертизи, а також удосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів. Узгоджена реструктуризація фермерських господарств на засадах кластерного підходу розглядається як стратегічний інструмент післявоєнної трансформації аграрного сектору України.

Її потенціал полягає у створенні засад для сталого розвитку сільських територій, відновленні економічної суб'єктності дрібних виробників у національній агропродовольчій системі, а також у поглибленні інтеграції України до європейського економічного простору шляхом реалізації принципів партнерства, інклюзії, соціальної згуртованості та інноваційного зростання. Ефективна реалізація зазначеної моделі вимагає оновлення обліково-правових засад функціонування кооперативних утворень, інституціоналізації практик корпоративної соціальної відповідальності та посилення ролі держави у формуванні кластерної інфраструктури нового покоління.

Висновки. Розроблена наукова концепція кластерної реструктуризації фермерських господарств ґрунтується на системному підході до подолання викликів аграрного сектору, зумовлених воєнними загрозами, монополізацією ринку та руйнуванням інфраструктури. Основна ідея полягає в об'єднанні

фермерських господарств у кластерно-кооперативні структури, що здатні ефективно управляти ресурсами, логістикою, фінансами та знаннями. Запровадження кластерної моделі з елементами цифрової аналітики створює гнучкі інституційні механізми, що адаптуються до нестабільного середовища, сприяють інноваціям і посилюють соціальну згуртованість громад. Важливою умовою ефективності є узгодження діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із загальною кластерною екосистемою, що забезпечує прозорість, результативність і стійкість фермерського виробництва. Успішне впровадження такої моделі потребує подолання низки бар'єрів – правових, фінансових, інституційних і ментальних. Це, насамперед, вимагає активної державної підтримки, реалізації інвестиційних програм і створення регіональних кластерів як центрів аграрної експертизи. У післявоєнний період кластерна реструктуризація може стати ключовим інструментом трансформації аграрного сектору України, адже сприяє відновленню позицій малих виробників і створює умови для сталого, інклюзивного та інноваційного розвитку сільських територій у контексті євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел

1. Malecki E. Regional social capital: why it matters. *Regional Studies*. 2011. Vol. 46. № 8. P. 1023–1039. URL:<https://doi.org/10.1080/00343404.2011.607806>.
2. Porter M. Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*. 2000. Vol. 14. №1. P. 15–20.
3. Портер М. Кластери та нова економіка конкуренції. *Harvard Business Review*. Лондон. 1998.
4. Беженар І., Грищенко О. Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. URL:<https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14>
5. Гнатишин Л. Тенденції розвитку українського фермерства. *Вісник*

Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК. 2019. № 23. С. 24–28.

6. Гузенко І., Єфімчук К. Розвиток кластерів в умовах глобалізації: досвід країн ЄС та перспективи України. *Економічний вісник. 2022. №3. С. 9–16. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2022/3/EV20223_009-016.pdf.*

7. Kantsedal N., Chernenko K., Dugar T., Leha O., Yaloveha L., Priydaк T. Impacto de la invasión rusa a Ucrania en las finanzas mundiales: Impact of Russia's invasion of Ukraine on world finance. *Cuestiones Políticas. 2023. Vol. 41. № 78. P. 662–677. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4178.45>.*

8. Кластери – як драйвери розвитку та протидії кризовим явищам. *Аналітичний Центр Industry4Ukraine. 2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/digest-5/>.*

9. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Створення і функціонування обслуговуючих кооперативів у молочній галузі: облік та нормативно-правове забезпечення. *Інноваційна економіка. 2017. № 1–2. С. 160–169.*

10. Лопатинський Ю., Шпикуляк О., Шеленко Д., Кифяк В., Дюк А. Організаційно-інституційні практики посилення ролі селянських господарств у продовольчому забезпеченні населення в сучасних умовах. *Аграрна економіка. 2022. Т. 15. № 3–4. С. 3–13. URL: http://agrarianeconomy.lnau.edu.ua/images/docs/ae_2022_15_3-4/AE-15_3-4_1.pdf*

11. Лупенко Ю., Шпикуляк О., Малік М., Ксенофонтова К., Морозова А. Розвиток сімейних фермерських господарств в умовах воєнного часу та реалізації перспективи повоєнного відновлення України. *Аграрна економіка. 2023. Т. 16. № 1–2. С. 9–22. URL: <https://doi.org/10.31734/agrarecon2023.01-02.009>.*

12. Малік М. Фермерські господарства як чинник розвитку сільських територій. *Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Т. 8. № 2. С. 199–206. URL: <https://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/33764.pdf>*

13. Ринейська Л. Кластери у сучасній глобальній економіці. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4971>

14. Ступень Н., Дудич Л., Дудич Г. Перспективи розвитку фермерських господарств в Україні. *Аграрна економіка*. 2020. Т. 13, № 1–2, С. 95–100. URL: http://agrarianeconomy.lnup.edu.ua/images/docs/ae_2020_13_1-2/AE-13_1-2_12.pdf

15. Шпикуляк О., Беженар І., Білокінна І. Сучасні тенденції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі і фермерських господарствах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2023. № 8. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>.